

дослідити могили, що знищуються при земляних роботах, під час яких музей має змогу дослідити і врятувати те, що гине» [2, 16–17]. Своєю чергою, матеріали фонду Наркомату освіти УРСР за 1928–1930 рр. також містять виписки та реєстри сотень відкритих листів, серед яких заяви від Сталінського музею на розкопки М. Макаренка, Чернігівського – П. Авраменка, Житомирського – І. Левицького, Херсонського – А. Добровольського, Гульчинського – І. Зборовського [2, 181] та інших відомих українських дослідників старовини.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що, на основі вивченого матеріалу, розкривається історія функціонування музейних установ 1920–30-х рр. – яскравого періоду розквіту археологічних досліджень. Сучасне розуміння музейного працівника, відображає лише одну з граней наукової та практичної діяльності зазначеного періоду. Ряд важливих функцій, які виконували музейники, окреслити можна лише схематично: пошук археологічних пам'яток за документальним матеріалом; ініціювання археологічних розвідок; проведення наукових, рятівних робіт; збір матеріалу; реставрація, оцінка музеальності предмету; залучення до фондів музею; охорона пам'ятки; публікація матеріалу. Якщо ґрунтовно вивчити діяльність музеїв, можна зробити висновок, що історія експедиційних і наукових досліджень співробітників музейних установ – приклад безцінного внеску в розвиток археології, історії, пам'яткознавства, що є необхідним містком між минулим і сучасним української науки.

1. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. *Музезнавство: Навч. пос.* – К., 2008.
2. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*, ф. 166, оп. 6, спр. 7660.
3. Яненко А.С. *Музейная археология советской Украины 1920 – первой половины 30-х гг.: этапы развития // История Археологии: исследователи и научные центры.* – Вып. 9. – Б. м., б. г.
4. Пудовкіна А.С. *Археологічна діяльність музеїв України у 1919–1934 рр.: історіографічний аспект // Археологія.* – 2010. – № 3.
5. Ковальова І.Ф. *До ювілею Дніпрогесівської археологічної експедиції 1927–1933 рр. // Проблеми археології Подніпров'я.* – Д., 2003.
6. Нестуля О.О. *Доля церковної старовини в Україні. 1917–1941.* – Ч. 1. – К., 1995.
7. Куріло О.Ю. *Нариси розвитку археології у музеях України: історія, дослідники, меценати.* – К., 2002.
8. Черненко О.Є. *Археологічне зібрання Чернівецького державного музею (1896–1948 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук.* – К., 2005.
9. Маньковська Р.В. *Музейництво в Україні.* – К., 2000.
10. Гаркуша Н.М. *Письма Ф. Т. Каминского Б. В. Страдомскому как источник по истории музея // Музейный часопис (до 90-річчя Миколаївського обласного краєзнавчого музею).* – Миколаїв, 2003.
11. Нестерук Л.І. Д. М. *Шербаківський як один з фундаторів Національного музею історії України // Музейні читання: Мат. наук. конф.* – К., 1998.
12. Водотика С.Г. С. С. *Дложевський як музейний діяч // Проблеми музеевдения и краеведения: к 100-летию основания Херсонского музея древностей.* – Херсон, 1990. – Ч. 4.

Gorkova A.O. The monument protection activity of museums (the 1920th–30th). This article is devoted to the development of the museums' monument protection activity, their role as the centers of the comprehensive study of archaeological, ethnographic and historical monuments in Ukraine during the 20th–30th of the XX century. It analyzed the scientific contribution of the museums to the study, research and preservation of the archaeological sites in the region.
Key words: monument protection activity, museum, archaeological monuments

Г. Л. Демочко

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ХАРКІВСЬКОГО МЕДИЧНОГО ІНСТИТУТУ ЩОДО ОБОРОНИ КРАЇНИ В 1920–30-х рр.

Стаття висвітлює початковий етап роботи Харківського медичного інституту на оборону країни. Визначено, що у середині 1920-х рр. у Харківському медичному інституті були створені потужні лабораторії, які працювали на оборону країни.

Ключові слова: оборона країни, отруйні речовини, Харківський медичний інститут; Товариство сприяння обороні, авіаційному та хімічному будівництву

Перетворення в житті Української Соціалістичної Радянської Республіки, які почалися із приходом до влади Й. Сталіна, перш за все стосувалися індустріалізації країни та посилення її обороноздатності. Уроки, які надала Перша світова війна, показали, що воєнна справа зробила великий крок уперед і в першу чергу в озброєнні та методах ведення військових дій. Зокрема це стосувалося використання різних хімічних сполук для ураження супротивника. Для того, щоб вивчити дію різних речовин та сполук на організм людини та створити як захисні так і уразливі препарати, залучалися вищі освітні заклади та наукові інститути.

Актуальність теми полягає в можливості застосування досвіду минулого за сучасних умов. Оборонний комплекс нашої держави може використовувати у мирних цілях схеми та приклади взаємодії між оборонно-промисловим комплексом (ОПК) та медичними установами, що значно збагатить обидві сторони. Військові будуть мати якісні медичні розробки, а медичний заклад може розраховувати на поповнення свого бюджету. Замовлення науково-дослідних тем оборонного характеру для ОПК у мирних цілях у черговий раз підкреслює мирні наміри Української держави. Водночас новизна цієї теми полягає й у відтворенні історії тих кафедр, що були задіяні в оборонній роботі та вперше ввести до наукового обігу документи секретного фонду Держархіву Харківської обл. (далі – ДАХО).

На сьогодні робота Харківського медичного інституту, який не став винятком стосовно оборонної роботи, в окресленому контексті не з'ясована. Історіографічна прогалина в цьому питанні досі не заповнена, не опубліковано жодної статті чи монографії, де розглядалася б ця тематика. Відносно джерельної бази, то маємо лише архівні справи ДАХО. Так, у його секретному фонді 71/с-1584 є документи, які свідчать про те, що Харківський медичний інститут також брав участь в оборонних проектах. На жаль, оборонна робота ВНЗ ніде, крім цього архіву, не фігурувала, адже афішувати її було заборонено, а за зберігання таємниці відповідав особисто ректор. Тому й не дивно, що ювілейні видання Харківського медичного інституту (Харківського національного медичного університету) не мають таких даних. У підрозділі «Харківський медичний інститут у 1921–1941 рр.» ювілейного видання «Історія Харківського державного медичного університету. 200 років» [1] нема жодного натяку на дослідження подібного спрямування. Не знайдемо ми таких даних і в історіях кафедр, які вміщені у цій книзі та у виданні 2011 р. – «Харківський національний медичний університет: зв'язок часів і поколінь» [2]. Відтак, мета статті – висвітлити перший етап оборонної роботи у Харківському медичному інституті, зокрема налагодження матеріальної бази для цього.

Перші кроки із залучення Харківського медичного інституту до роботи на оборону країни почалися ще

в 1926 р. Аби мати уявлення щодо бази інституту, його кадрового складу та технічного оснащення, в жовтні 1926 р. до ВНЗ надійшла телеграма № 1761 від Народного комісаріату просвіти (Наркомпрос), яка містила анкету з питаннями конкретного спрямування [3, 4]. Зокрема, цікавилися наявністю факультетів, де викладаються хімічні дисципліни, й особливо хімічними лабораторіями: з якого року існують, їхня пропускна здатність, вартість обладнання, що знаходиться у лабораторії, чи працювали лабораторії під час Першої світової війни на військово-хімічну промисловість, чи мають лабораторії договори з місцевою хімічною промисловістю і якщо так, то на предмет чого конкретно, які дослідження ведуться зараз. Анкета була побудована таким чином, що питання все далі поглиблювалися та підводили відповідача до конкретного висновку – чи може лабораторія ВНЗ працювати на оборону країни. Для цього також включалися питання щодо наявності місцевої сировини для хімічного виробництва, чи є можливість проводити такі дослідження і що для цього потрібно?

Згідно вимог, на цей запитальник виконуючий обов'язки ректора на той час, проректор з АГР Кривоконь надіслав відповідь, у якій чітко зазначив, що медичний інститут хімічних факультетів не має, а невеликі хімічні лабораторії є на медичному й одонтологічному факультетах, проте вони не спроможні працювати на оборону країни через брак приміщень і обладнання. При цьому для прикладу наводилися суми грошей, виділених для лабораторій Наркомпросом у поточному році. Так, фармакологічна лабораторія отримала 244 руб. на рік, органічної хімії – 70, а неорганічної хімії – 84 руб. 23 коп. [3, 4]. За тогочасними цінами, розмір таких відрахувань не міг задовольнити потреби лабораторій, не кажучи вже про їхній значний розвиток. До запитальника Кривоконь надав також дані щодо забезпеченості науковими кадрами (247 педагогічних працівників, з яких 40 – професори), витрати (річні) на кафедри (від 300 до 3000 руб.) та суму на закупівлю книжок для бібліотеки (4500 руб.) [3, 4]. Отримані дані дозволяють стверджувати, що фінансове становище медичного інституту не дозволяло утримувати тут потужні хімічні лабораторії.

Однак дані керівництва ВНЗ анітрохи не завадили продовжити намічені плани далі. У 1928 р. до Харківського медичного інституту надійшов лист № 6/сс від Товариства сприяння обороні й Авіаційно-Хімічному будівництву УСРР із роз'ясненням щодо використання спеціальних коштів, асигнованих для медичного інституту на побудову хімічної лабораторії. Прикметно, що гроші направлялися по лінії Наркомпросу, а подальші рекомендації надавалися ТСОАвіахім. Отже, у листі містилася вказівка, що «гроші із спецкоштів мають витратитися винятково на обладнання для науково-дослідної роботи, яка має значення для оборони країни, а також на можливу виробничу діяльність лабораторій під час війни» [4, 1]. При цьому спецкошти мали витратитися лише на відновлення лабораторій, а поліпшення їх роботи надалі мали проводити Народний комісаріат оборони та фонд промисловості. Також вказувалося, що спецасигнації не повинні жодним чином впливати на поточне фінансування лабораторій, адже вони будуть здійснювати не тільки оборонну роботу, а й навчальну, отже вона й буде забезпечуватися зі звичних для ВНЗ джерел. Тим самим Наркомпрос показав, що не стільки піклувався про можливе скорочення фінансування, скільки натякнув на сувору заборону використання оборонних коштів для навчальних цілей лабораторій.

Цим листом прописувався також порядок витрат спецкоштів. Уся відповідальність за цільове та своєчасне їх витрачання покладалася на ректора інституту О. Жука. Для обладнання лабораторій складалися два кошториси. Перший містив статті на капітальну перебудову приміщень (встановлення вентиляції, водо- та газопостачання, прокладання каналізації, обладнання електричним струмом тощо), а гроші контролювалися деканатами, до яких належали відповідні лабораторії. До іншого кошторису записувалися дрібні витрати: забезпечення обладнанням, посудом, реактивами. Він був у розпорядженні завідувачів лабораторій, які й звітували за витрати [4, 1]. Такий кошторис, який складали завідувачі лабораторіями, будовався за таким принципом: у ньому існували три категорії обладнань та матеріалів, які треба замовляти: а) в Україні; б) у СРСР; в) за кордоном (Німеччина, Америка, Швейцарія) [5, 1]. Поглянувши на обладнання, яке замовляли за кордоном (льодогенератор, поліграф, апарати для газообміну, ультрамікроскоп, ортоскоп та ін.), стає зрозумілим, що матеріальна база вітчизняної медичної науки була слабкою, адже деякої апаратури бракувало навіть у Союзі.

В подальшому листуванні з Наркомпросом для ВНЗ було поставлено таке завдання: разом з розробленими кошторисами, професура й інші наукові співробітники мали запропонувати теми досліджень, що могли б проводитися у лабораторіях за єдиної умови – тематика таких досліджень мала відповідати інтересам оборони країни [4, 1]. При цьому кошториси мусили підпорядковуватися визначеній темі, тобто лабораторії мали замовити все необхідне для успішного виконання науково-дослідної роботи оборонного спрямування. Таке ставлення Наркомпросу яскраво демонструвало, що уряд був зацікавлений не в посиленні лабораторій, а – виконанні досліджень.

Ректор інституту націлював працівників лабораторії також на роботу над тими хімічними препаратами чи сполуками, що в республіці вироблялися недостатньо або завозилися з-за кордону та могли бути використані під час ймовірної війни у конкретних ситуаціях. Такі дослідження мали задовольнити потребу в дефіцитних хімічних препаратах і налагодити в майбутньому вітчизняне виробництво. При цьому ректор не мав права розголошувати головні мобілізаційні та оборонні завдання, які пов'язувалися з дослідженнями.

Структура роботи й обрані для дослідження теми узгоджувалися з Всеукрадою Осоавіахіму (ВОХІМ). Ректор ВНЗ негайно проводив роботу з професорським складом щодо потенційних наукових тем, які можна було б розробляти в контексті оборони країни й організувати все необхідне для відповідної успішної роботи. Через два місяці від Наркомпросу надійшов секретний лист № 223 від 22.09.1928, яким вказувалося сума для спеціального фінансування хімічних лабораторій у розмірі 150 тис. руб. [5, 1], а навчальному закладу рекомендувалося негайно приступити до складання відповідного кошторису в межах цієї суми.

На складання останнього, ремонтування та відбудову лабораторій, закупівлю необхідного устаткування та реактивів пішов майже рік. Тільки наприкінці літа 1929 р. знову постало питання щодо обрання наукової теми та її розробки. За цей час керівництво оборонною роботою перейшло до рук Тсоавіахіму УСРР, який долучив до цієї справи не тільки медичний інститут, а й Харківський Технологічний Інститут (нині – Національний Технічний Університет «Харківський Політехнічний Інститут»), який мав більше потужностей для виконання подібних завдань [6, 9]. Ініціативи

Тсоавіахіму підтримувалися Військово-хімічним управлінням Робітничо-селянської Червоної Армії. Для перелічених установ першочерговими визнавалися теми з отруйних речовин та протигазової справи. Перелік конкретних тем для практичної розробки був складений Академічним бюро ВОХІМу та невдовзі направлений до медичного інституту. На початку вересня 1929 р. ректор ХМІ направив список цих тем завідувачам кафедр, з метою з'ясування, які з них можуть розроблятися на кафедрах. Разом зі списком обраних тем завідувачі кафедр мали надіслати складені кошториси у розмірі 20 % від необхідних коштів на повне обладнання лабораторій і кафедр.

Архівні документи дозволяють встановити, які саме кафедри брали участь в оборонній роботі. Їхній перелік містить зокрема зведений кошторис, поданий до Академічної секції наукової ради хімічної оборони СРСР. По суті при цих кафедрах переобладнувалися (або організовувалися «з нуля») міні-лабораторії, в яких здійснювалися наукові дослідження. У медичному інституті такими були кафедри патологічної фізіології, експериментальної гігієни, гістології, фармакології, професійної гігієни, судової медицини, патологічної анатомії, фізіологічної хімії, фізіології, оперативної хірургії, рентгенології, а також клініки – ортопедична хірургічна, факультетська хірургічна, факультетська терапевтична, нервова – та одонтологічний факультет.

Робота щодо отруйних речовин та протигазової справи медичного інституту зумовлювала певні непорозуміння серед керманців обороною країни. Очевидно, Тсоавіахім наполягало на вивченні питань синтезу отруйних речовин, тобто їхнього прямого вироблення, хоча конкретних документів не збереглося. Проте, є лист Військово-санітарного управління УСРР, яке вказувало, що воно не проти вивчення впливу на організм та навколишнє середовище отруйних речовин, особливо у винайденні засобів та методів боротьби з дією отруйних речовин та лікування ураження ними. При цьому Військсанупр УСРР заохочував й іншу роботу, що становила інтерес для військової справи. Такий вид роботи мав розроблятися кафедрами загальної гігієни і травматології. Не дивлячись на таке лояльне ставлення до науково-дослідної роботи медичного ВНЗ, Військсанупр вказував на те, що синтез отруйних речовин не відповідає загальній меті роботи вищу і повинен виконуватися в інших установах. Адже завдання медичного інституту – лікування людей та запобігання хворобам, але аж ніяк не створення речовини, загрозливих для життя. Така теза підтримувалася і Народним комісаром охорони здоров'я УСРР С. Канторовичем, начальником Військсанупру Робітничо-селянської Червоної Армії Барановим та командиром військ Українського військового округу Й. Якіром. Таким чином, питання синтезу отруйних речовин у Харківському медичному інституті було вирішено негативно.

Тим часом, у грудні 1929 р. кафедри визначилися з темами, які вони брали до розробки. Листи, що містили такі теми, були суворо секретними, а самі теми мали спеціальні шифри. Так, кафедра експериментальної гігієни обрала наступні: 109-1: «Вивчення заходів з попередження розвитку захворювань дихальних шляхів при ураженні парами і туманами іприту»; 111-2: «З'ясування питань про максимально припустимий опір диханню у протигазіях під час фізичного навантаження»; 112-3: «Вплив протигазів певного типу на дихання людини та кровообіг в умовах спокою та навантаження». Кафедра гістології взялася розробляти тему 97-1: «Морфологічні та фізико-хімічні зміни крові

при отруєнні іпритом, люїзитом, дифосгеном, хлорпикрином та миш'яковистим воднем». Співробітники кафедри патологічної фізіології – 98-1: «Імунно-біологічні зміни організму при дії на нього іприту, люїзиту, дифосгену, хлорпикрину та миш'яковистого водню»; 91-2: «Згортання та згущення крові при токсичних проявах»; 90-3: «Кровопускання як лікувальний засіб при отруйних речовинах»; 85-4: «Вивчення внутрішньовенного вливання хлористого кальцію»; 94-5: «Вивчення токсичної дії хлористого водню як продукту гідролізу отруйних речовин в організмі»; 87-6: «Внутрішньовенне вливання глюкози як протитоксичного та профілактичного засобу»; 96-7: «Хімічні зміни крові від дії іприту, як діагностична ознака отруєння іпритом у прихований період»; 97-8: «Морфологічні та фізико-хімічні зміни у крові при отруєнні іпритом, люїзитом дифосгеном, хлорпикрином та миш'яковистим воднем». Кафедра бактеріології мала такі теми: 105-1: «Вивчення дії труйних речовин на мікробів»; 98-2: «Імунно-біологічні зміни в організмі під дією отруйних речовин». Кафедра фізіологічної хімії обрала тему 99-1: «Вивчення ферментативної діяльності організму та діяльності внутрішньої секреції при отруєнні фосгеном, іпритом та синильною кислотою». Клініка нервових хвороб займалася темами 82-1: «Вивчення видової чутливості різних тварин»; 83-2: «Підбір тварин, що реагують на отруйні речовини, аналогічно людині. Стандартизація тварини для токсикологічних випробувань»; 84-3: «Розробка методики токсикологічних випробувань на тваринах»; 101-4: «Механізм дії органічних та неорганічних миш'яковистих сполук»; 102-5: «Механізм дії фосгену». Для кафедри професійної гігієни стали посильними теми 111-1: «Про опір дихання протигазів при фізичному навантаженні» та 113-2: «Стомлюваність організму людини у протигазіях певного типу». Факультетська хірургічна клініка обрала теми 90-1: «Кровопускання, як лікувальний засіб при отруєнні отруйними речовинами»; 97-2: «Внутрішньовенне вливання глюкози, як протитоксичний та профілактичний засіб»; 86-3: «Вивчення внутрішньовенного вливання хлористого кальцію»; 85-4: «Внутрішньовенне вливання кисню та вплив його на перебіг різних отруєнь». Співробітники кафедри оперативної хірургії надали такі теми: 86-1: «Вивчення внутрішньовенного вливання хлористого кальцію»; 87-2: «Внутрішньовенне вливання глюкози як протитоксичний та профілактичний засіб»; 90-3: «Кровопускання як лікувальний засіб при отруєннях отруйними речовинами»; 91-4: «Згортання та згущення крові при токсичних явищах». Кафедра фізіології мала такі теми: 103-1: «Біологічні індикатори на мінімальну концентрацію отруйних речовин, у тому числі й на дратуючі отруйні речовини»; 110-2: «Фізіологія дихання експериментальних тварин при різних опорах дихання»; 112-3: «Вплив протигазів певного типу на дихання та кровообіг людини в умовах навантаження та спокою». Кафедра фармакології обрала теми 94-1: «Вивчення токсичної дії хлористого водню, як продукту гідролізу отруйних речовин в організмі» та 85-2: «Внутрішньовенне вливання кисню та вплив його на перебіг різних отруєнь».

Якщо на першому етапі розробок кафедрам дозволялося обирати теми для дослідження та пропонувати власні, то вже на початку 1930-х рр. ситуація змінюється. Позиція керівних органів, а саме Народного комісаріату охорони здоров'я стає жорсткішою. План, надісланий у 1932 р. до ХМІ, не підлягав коригуванню – ані зміни тематики, ані зміни термінів виконання робіт. При цьому їхнє виконання визнавалося першочерговим завданням для ХМІ, а співробітники

мали повністю забезпечуватися необхідною апаратурою, реактивами тощо. Звіт про хід робіт здавався раз на три місяці, щоб НКОЗ мав змогу контролювати оборонні роботи у ВНЗ [7, 1]. У плані робіт на поточний рік визначалися першочергові завдання та ті, що виконувалися у звичайному режимі. За кожним завданням були закріплені відповідальні особи. Так, першочерговими темами були визнані: а) вплив токсичності малих концентрацій отруйних речовин (шкірної дії та диму арсинів при довгих експозиціях) – відповідальний зав. каф. фармакології, проф. О. Черкес; б) вплив резорптивної дії подразнюючих арсинів – зав. каф. патологічної фізіології, проф. Д. Альперн. Іншими темами, які розроблялися у звичайному режимі, керували зав. каф. патологічної анатомії, проф. Г. Земман, зав. каф. внутрішньої медицини, проф. І. Файншмідт, зав. каф. гігієни, проф. В. Яковенко, зав. каф. шпитальної терапії, проф. Є. Черніков.

Підсумовуючи вищевикладене можна стверджувати, що від середини 1920 х рр. вища школа України почала працювати на оборону. Не став винятком і Харківський медичний інститут, що мав потужний кадровий потенціал. Однак перетворення, що відбулися внаслідок переорієнтації деяких його кафедр на оборонну роботу, не сприяли поліпшенню навчального процесу, адже кошти асигнувалися за іншим кошторисом та суворо контролювалися відповідними структурами. Завдяки ж співставленню розмірів коштів на оборонну роботу з тими, які виділялися на потреби навчальних лабораторій, стає очевидним, що держава перерозподіляла їх на користь військово-промислового комплексу, заощаджуючи на соціальній сфері, зокрема й освіті. В перспективі варто продовжити розробку цієї теми в хронологічному аспекті та надати цілісну картину з оборонної роботи медичних навчальних закладів України.

1. *Історія Харківського державного медичного університету. 200 років.* – Х., 2005.
2. *Харківський національний медичний університет: зв'язок часів і поколінь.* – Х., 2011.
3. *Держархів Харківської обл. (далі – ДАХО).* – Ф. 71/с-1584. – Оп. 20с. – Спр. 29.
4. *ДАХО.* – Ф. 71/с-1584. – Оп. 20с. – Спр. 7.
5. *ДАХО.* – Ф. 71/с-1584. – Оп. 20с. – Спр. 8.
6. *ДАХО.* – Ф. 71/с-1584. – Оп. 20с. – Спр. 44.
7. *ДАХО.* – Ф. 71/с-1584. – Оп. 20с. – Спр. 10.

Demochko L.G. Scientific-research work of the Kharkiv medical institute about country defence in the 1920–30th. In this article is discovered the early stage of the Kharkiv Medical Institute's work for national security. In the middle of the 1920th powerful laboratories were created and functioned for national security in the Kharkiv Medical Institute.

Key words: national security, poison, Kharkiv Medical Institute, Society for the promotion of security, aviation and chemical construction

О. В. Чернуха

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ХАРКІВЩИНИ В 1920-х рр.

У статті досліджується проблема створення системи професійної підготовки працівників ОВС Харківщини.

Ключові слова: міліція, неп, освіта, школа, навчальні курси

Запорукою успішної протидії злочинності у будь-який час є високий рівень фахової підготовки працівників органів внутрішніх справ (ОВС). 1920-ті рр. стали часом серйозних випробовувань на міцність молоді радянської міліції. Саме від своєчасного створен-

ня дієвої системи її професійної освіти залежав успіх її протистояння зі злочинним світом. Особливе місце в цьому процесі належало Харкову як тогочасній столиці УСРР. Отриманий же тоді досвід залишається актуальним і для сьогодення. З огляду на це, метою статті є з'ясування ролі Харкова у процесі становлення системи професійної підготовки працівників ОВС.

При формуванні органів внутрішніх справ Харківщини, вагоме значення мало проведення певної роботи з підготовки та навчання майбутніх охоронців закону. Щоб боротися зі злочинністю, необхідно було від випадкових кустарних методів розкриття злочинів перейти до більш професійної роботи, поступово набуваючи досвіду і засвоюючи фахові методи, але ситуація з підготовкою міліціонерів була невтішною. Так, унаслідок інспекторських перевірок, проведених у лютому–березні 1921 р., було виявлено, що більшість міліціонерів, навіть комскладу, має лише загальне уявлення про свої службові обов'язки та не дотримується дисципліни, зокрема відпускалися на свободу злочинців під заставу, що свідчило про складне матеріальне становище, й які того ж дня скоювали нові злочини [1, 16].

Працівник міліції міг ефективно виконувати свої обов'язки тільки за умови певної фахової підготовки. Проте, харківська міліція гостро відчувала брак професійно підготовлених кадрів. Заради виправлення ситуації, в 1921 р. були створені губернські школи командного складу [2, 59]. Курсантам цих спеціалізованих навчальних закладів пропонувалося не тільки опанувати дисципліни загальноосвітнього характеру (суспільствознавство, українська мова та література, математика, фізика, біологія тощо), а й ознайомитися з основами права. Помітного значення набула організація планомірної освіти нових кадрів. Із цією метою, з 11 червня 1921 р. у Харкові почали роботу курси червоних міліціонерів, розраховані на 500 піших та 100 кінних правоохоронців [3, 1]. Зазначені курси стали першим спеціалізованим навчальним закладом у республіці, діяльність якого була підпорядкована меті професійного вдосконалення співробітників ОВС. На початку серпня при них створили роту комскладу з 200 осіб. Курси тривали три місяці, а 8 серпня 1921 р. почав діяти їх філіал у Сумах, розрахований на 150 слухачів.

Через необхідність негайного поповнення міліцейських штатів хоча б більш-менш підготовленими кадрами перший випуск слухачів губернських курсів відбувся достроково – 25 серпня 1921 р. Про це доповідав начальник Харківської губернської міліції Ф. Коваленко у відділі управління губвиконкому. Після завершення навчання на курсах, випускники вирушали на проходження служби в повіті Харківської губ. Курси мали окружний статус, що дозволяло їм забезпечувати своїми випускниками декілька повітів. З часом планувалося охопити такою курсовою перепідготовкою всіх міліціонерів [4, 112].

Програма підготовки складалася з чотирьох циклів [1, 89–90]. Під час першого курсанти вивчали загальні дисципліни, знайомилися із судочинством та основами організації правоохоронної системи. У рамках другого було об'єднано дисципліни ідейно-політичного спрямування (історія партії, робітничого руху, громадянської війни тощо). Третій цикл присвячувався практиці міліцейської служби, взаємодії міліції з органами влади та рештою правоохоронних структур. Останній цілковито відводився на вивчення різноманітних статусів.

Перший випуск виявився не зовсім вдалим, погано було підібрано кадровий склад, постійно бракувало коштів. Проте, сам факт відкриття курсів, безумовно, мав позитивний вплив на становлення ОВС і за-